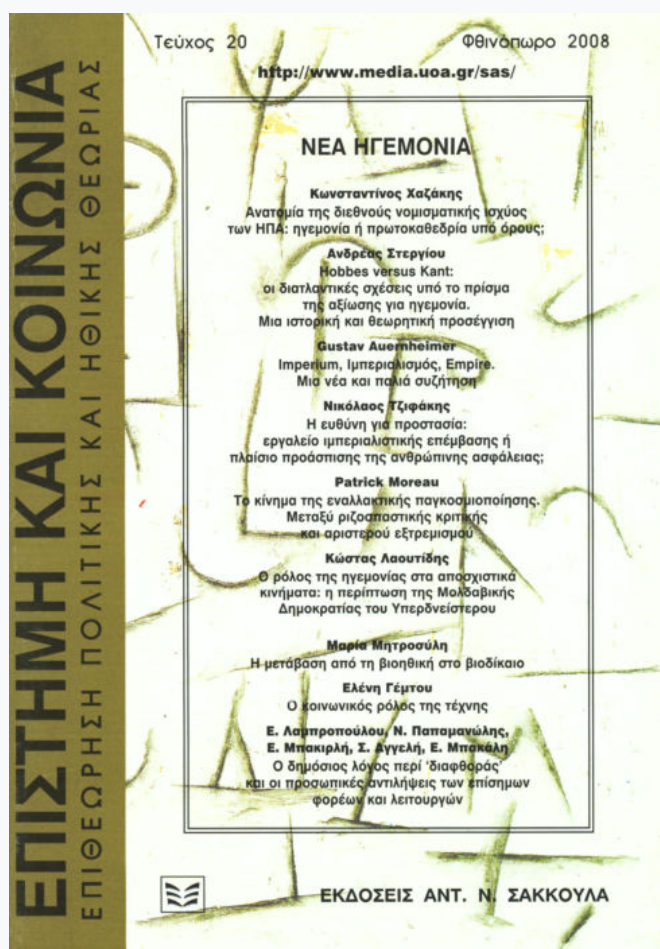

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 20 (2008)

Νέα ηγεμονία

Θάνος Λίποβατς, Φανταστική και αληθής ελευθερία

Νίκος Πατέλης

doi: [10.12681/sas.537](https://doi.org/10.12681/sas.537)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πατέλης Ν. (2015). Θάνος Λίποβατς, Φανταστική και αληθής ελευθερία. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 20, 307–310. <https://doi.org/10.12681/sas.537>

ποία, στην περίπτωση του Ν.Π. έχει φαίνεται τη σχεδόν μαγική ικανότητα να εξαλείφει τελείως κάθε ενδεχόμενο άρνησης (‘είναι αποδεκτή από όλους’). Η διαφωνία και η κριτική εξατμίζονται ενώπιον μιας αυθεντίας η οποία, όπως είδαμε, καταφάσκει με περίπου μεταφυσικούς όρους.

Αναφέρθηκα σε μιαν εξαίρεση. Πράγματι, το κείμενο ‘Ανάμνηση περί επιστροφής’, του καθηγητή Γιάννη Βαρουφάκη αναφέρεται ονομαστικά στον τιμώμενο και τον αφορά. Πρόκειται για την εξιστόρηση της πρωτοβουλίας που ανέλαβε ο Νίκος Πετραλιάς για να έλθει στο ελληνικό πανεπιστήμιο ο συγγραφέας, ο οποίος ήταν καθηγητής στην Αυστραλία. Είναι συμπαθές κείμενο –ενδεχομένως με κάποιες επιρροές από την Ιωάννα Μπουκουβάλα-Αναγνώστου, πρβλ. “θέλεις να γυρίσεις;” με ρώτησε με τη βραχνή, γλυκιά φωνή του’. Η εξαίρεση, ωστόσο, επιβεβαιώνει με αξιοσημείωτη ακρίβεια τον κανόνα: είναι το μόνο κείμενο του βιβλίου που κάνει μνεία συγκεκριμένης δραστηριότητας του Νίκου Πετραλιά, και η δραστηριότητα αυτή είναι ιδιωτική μέσα στο δημόσιο: ο ρόλος του παράγοντα στα πανεπιστημιακά πράγματα. Πρόκειται για λειτουργία που τις περισσότερες φορές είναι αναγκαία και χρήσιμη, μόνο που εδώ φωτίζεται αυστηρά από το γεγονός πως (πέρα από τις αυτονόητες αναφορές στη διδασκαλία που περιέχονται στο ίδιο κείμενο) είναι η μόνη που μνημονεύεται σε αυτό τον τιμητικό τόμο: έτσι, ενδεχομένως άθελά του, ο συγγραφέας συμβάλλει στο να σχηματιστεί η εικόνα πως ο ρόλος του πανεπιστημιακού παράγοντα υπήρξε η κύρια δραστηριότητα του τιμωμένου.

Παντελής Μπασάκος

Θάνος Λίποβατς, Φανταστική και αληθινή ελευθερία, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2009, 237 σελ.

Ο νέος συλλογικός τόμος άρθρων του Θάνου Λίποβατς, καθηγητή πολιτικής θεωρίας και ψυχανάλυσης στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου (έχουν προηγηθεί τα εξής: *Ζητήματα πολιτικής ψυχολογίας*, Εξάντας, Αθήνα, 1991, *Ενάντια στο ρεύμα*, Πλέθρον, Αθήνα, 1995, *Ψυχανάλυση-Φιλοσοφία-Πολιτική Κουλτούρα*, Πλέθρον, Αθήνα, 1996, *Δημοκρατικός Λόγος, Ψυχανάλυση, Μονοθεϊσμός*, Πλέθρον Αθήνα, 2001), ολοκληρώνει μια παραγωγική περίοδο για τον ίδιο κατά την οποία εκδόθηκαν πληθώρα άρθρων και μονογραφιών. Το συγκεκρι-

κρυμμένο βιβλίο απαρτίζουν 10 φαινομενικά ετερόκλητα άρθρα (8 δημοσιευμένα και 2 αδημοσίευτα) που όμως συνδέονται με το κόκκινο νήμα ενός θεωρητικού ορίζοντα σταθερά προσανατολισμένου στην εξέταση της γενεαλογίας του νεωτερικού υποκειμένου με ένα διαλεκτικό λόγο που διαπλέκει την ψυχαναλυτική θεωρία του Freud και του Lacan με την υπαρξιακή φιλοσοφία, τη θεολογία, τη βεμπεριανή κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη.

Ψηλαφώντας τα όρια της νεωτερικής εκδοχής του Πολιτικού και την καταγωγική συγκρότησή του από τη θεολογία, ο συγγραφέας βλέπει μια ιστορική και πολιτισμική συνέχεια στον δυτικοευρωπαϊκό χριστιανισμό και τη νεωτερικότητα, δίνοντας χώρο στην εσχατολογική ελπίδα μέσα στην ανοιχτότητα του χρόνου της ιστορίας. Στην εξέταση της πολιτικής θεολογίας έρχεται αντιμέτωπος με την σκέψη του Carl Schmitt (βλέπε και Θάνος Λίμποβας, *Ζητήματα Πολιτικής Ψυχολογίας*, ό.π.) και την παράδοση του απολυταρχικού φιλελευθερισμού (Hobbes). Από τη στιγμή που οι ηθικές αξίες του χριστιανισμού πέρασαν στον εγκόσμιο χώρο λειτουργούν ως θεμέλιο του δίνοντας μια ιερά συνιστώσα στην κατασκευή της έννοιας του έθνους και καθιστώντας τον εθνικό μύθο υποκατάστατο συσσωμάτωσης αντί της θρησκείας.

Με την απόρριψη της πολιτικής θρησκείας του παγανισμού υπέρ του πρακτικού ορθού Λόγου και της ατομικότητας, υποστηρίζεται πως μια κριτική ανάγνωση του χριστιανικού μηνύματος δίνει εναλλακτική απάντηση στις προσπάθειες επαναμιάγνυσης του κόσμου που χαρακτηρίζεται από την επαναφορά των ιδεολογιών και των εθνικισμών ως απωθημένων τα οποία συγκροτούν εθνικές ταυτότητες με συμπτωματολογικό χαρακτήρα. Μέσα από την ανάλυση των εκκλητικών ιστορικών και δομικών συγγενειών της θρησκείας και του εθνικισμού, ο δεύτερος ορίζεται ως μια νεοπαγανιστική και γνωστικιστική θρησκευτικότητα της εμμέλειας (βλ. και *Δοκίμιο για τη γνώση και τον γνωστικισμό*, Πόλις, Αθήνα, 2006 του ιδίου).

Στο ελληνικό παράδειγμα, ο ορθόδοξος χριστιανισμός, μη έχοντας κατακτήσει μια διαφοροποιημένη έννοια του Ηθικού, δεν μπορεί να συμβάλει στις επιταγές της εκκοσμίκευσης που με τον ορθό και τον ηθικό Λόγο παράλληλα με τη νεωτερική επιστήμη οδηγούν σε εκσυγχρονισμό, εκδημοκρατισμό και εξορθολογισμό της κοινωνίας και του πολιτικού πράττειν. Έτσι, η ελληνική πολιτική πραγματικότητα κυριαρχείται από πελατειακές

σχέσεις, παραδοσιακό ατομικισμό και κοινοτισμό, ενώ η πολιτική θέση του συγγραφέα είναι ο φιλελεύθερος ρεπουμπλικανισμός ενάντια στην τάση για περιφρόνηση της ηθικής, της δημοκρατίας και την αισθητικοποίηση του πολιτικού Λόγου.

Η κριτική και επιφυλακτική στάση που κρατάει απέναντι σε κάθε βίαιη στάση αυτονομίας προκύπτει από την παραδοχή ότι ο ηθικός Νόμος, ο οποίος συνεπάγεται από το ασυνείδητο εφόσον έχουν κοινή βάση τη γλώσσα, είναι το θεμέλιο του δικαίου. Κάθε συλλογικό σώμα συγκροτείται από εξαναγκασμό και ταύτιση (Freud) και κάθε πολιτική πράξη ενέχει ταύτιση και αντίθεση. Η ταύτιση είναι συνέπεια της αγάπης ως η αλήθεια και το τέλος του επιθυμείν του υστερικού υποκειμένου που είναι τέτοιο γιατί ακριβώς επιθυμεί (Lacan). Η ταύτιση γίνεται ουσιαστική στον βαθμό που το ασυνείδητο θέτει αντικειμενικά την ταυτότητα εκτός φαντασιώσεων, ενώ ως ουσιαστική ελευθερία ορίζεται η επαναλαμβανόμενη κίνηση της αποδοχής της σχέσης με τον Άλλον ως κάτι που συνεπάγεται την αλλονομία του υποκειμένου και αντιστρόφως, αφού η βεβαιότητα του υποκειμένου συγκροτείται αποκλειστικά από την τελεστικότητα της πράξης του λόγου. Η ηθική του πολιτικού πράττειν δεν πρέπει να ταυτίζεται με το Ηθικό, ενώ η δύναμη της αγάπης είναι κάτι επέκεινα της επιθυμίας για εξουσία καθιστώντας τον χριστιανισμό ικανό υπέρβασης των εξουσιαστικών σχέσεων.

Εκεί έγκειται και η κριτική του συγγραφέα στην αναγωγική ανάγνωση από τον Badiou της θεολογίας του Παύλου και της θρησκείας εν γένει ως πρωταρχικό μοντέλο της ιδεολογίας καθώς και στη ριζικοποίηση της ψυχικής εμπειρίας και στον πολιτικό ντεσιζιονισμό του Žižek που προκύπτει από την ταύτιση του Νόμου με το Υπερεγώ (βλ. και Θάνος Λίποβατς, *Το όνομα του πατέρα και η δυσφορία μέσα στον πολιτισμό*, Πόλις, Αθήνα, 2007). Η κατηγορική προσταγή του τυραννικού Υπερεγώ του μεταπολεμικού δυτικού κόσμου προς την άκρατη απόλαυση έχει οδηγήσει στην καταναλωτική κοινωνία που συντηρεί τον φιλελεύθερο καπιταλισμό. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα υποκείμενα έχουν την τάση να μετατρέπονται σε καταναλωτικά, ναρκισσιστικά άτομα αφού δεν συγκινούνται πλέον από τον Διαφωτισμό και τις παραλλαγές τις χριστιανικής θρησκείας. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι υπάρχει δυνατότητα για υπέρβαση επέκεινα του Πολιτικού στο χώρο των αξιών, των στάσεων και των ηθικών συναισθημάτων ανοίγοντας τη συζήτηση για μια νέα επανεκτίμηση με κριτικό τρόπο του

δυτικοευρωπαϊκού χριστιανικού μηνύματος στις αντίστοιχες δημοκρατικές κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας.

Εμφανής είναι και η θέλησή του για διαλεκτική συζήτηση ανάμεσα στις χριστιανικές εκκλησίες ώστε να παραχθεί κοινωνικοπολιτικό ήθος που να ανταποκρίνεται στα σύγχρονα υποκείμενα όπως και ανάμεσα στη θεολογία και τις φιλοσοφικές πειθαρχίες καθώς έτσι διασώζεται η ποιότητα και η ορθότητά της. Όσον αφορά στη σχέση ψυχανάλυσης και θρησκείας, τονίζεται ότι η πρώτη δεν είναι υποκατάστατο της δεύτερης και παραμένει ένας ορθός Λόγος που δεν έχει ατομικιστική ηθική (Lacan), απορρίπτοντας έτσι τον ολισμό ως προνεωτερική στάση. Η διαπλοκή των δύο πρέπει να ιδωθεί ως ένας ερμηνευτικός κύκλος καθώς η αλήθεια δεν ανάγεται στον υποκειμενισμό, αλλά αντίθετα είναι αντικειμενική ως συμβολική γλωσσική κατασκευή ενός 'πραγματικού' Συμβάντος.

Αναζητώντας τις συναρμογές της μετάβασης από την κατάσταση της φαντασιακής σε αυτή της αληθούς ελευθερίας και αυτονομίας, ο συγγραφέας αξιοποιεί τις κριτικά διαμεσολαβημένες γνώσεις της φιλοσοφίας και της ψυχανάλυσης σε πολιτικές, κοινωνιολογικές και θεολογικές αναλύσεις. Η επιτυχής συγχρονικότητα αυτών των άρθρων προέρχεται από τη διαχρονικότητα της συνεπούς ενασχόλησης με το αντικείμενο και την ιστορικότητα των συμπερασμάτων που ενέχουν εξίσου αντικειμενική αξία όσο και υποκειμενικές θέσεις.

Αυτό που προσπαθεί εν τέλει ο Θάνος Λίποβατς να καταφέρει με τα κείμενά του είναι να αφυπνίσει τον κοιμώμενο ορθό Λόγο του εξωφύλλου (Goya, *el sueno de la razon produce monstruos*), να τον φέρει αντιμέτωπο με τα τέρατα που γεννά ο ύπνος του και να καταστήσει σαφές ότι 'τα υποκείμενα πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στον κόσμο, παρ' όλη την περατότητα και την έλλειψή που έχει'. Άλλωστε η αληθής ελευθερία στην εκκοσμικευμένη νεωτερικότητα είναι πριν απ' όλα αποτέλεσμα υπεύθυνης υπαρξιακής στάσης.

Νίκος Πατέλης